

Dokumentacja złożona do konkursu na kuratorski projekt wystawy w
Pawilonie Polskim na 57 Międzynarodowej Wystawie Sztuki w
Wenecji 2017.

Artysta: Karol Radziszewski

Tytuł: Pożegnanie Europy

Kurator: Wojciech Szymański

KONCEPCJA WYSTAWY W PAWILONIE POLSKIM

NA 57 MIĘDZYNARODOWEJ WYSTAWIE SZTUKI W WENECJI W 2017 ROKU

Pożegnanie Europy to odpowiedź na dzisiejszą sytuację geopolityczną Europy zdeterminowaną masowym *exodusem* związanym z konfliktami na Bliskim Wschodzie i Afryce. Wymuszone migracje skutkują kryzysem tożsamości europejskiej i idei europejskości. Te, ulegając korozji, uwidaczniają narastający w Europie lęk, ksenofobię i antychodzącą obsesję.

Świat sztuki szuka odpowiedzi na tę sytuację. Kultura obrazu uwikłana jest jednak w – opisany przez m.in. J. Butler, R. Deutsche i N. Mirzoeffa – paradoks obrazu. Chociaż istnieje potrzeba wypowiedzi wizualnej na temat migracji, ta zdaje się niemożliwa, co wiąże się z etycznym problemem wykorzystania jej medialnych obrazów oraz ich powtórzenia i retransmisji.

Pożegnanie Europy to instalacja *site-specific* Karola Radziszewskiego. Równie istotnym elementem co pokazywane w pawilonie artefakty (czarno-białe reprodukcje w skali 1:1 polskich obrazów powstałych w XIX i w 1. poł. XX w. podejmujących temat wygnania, migracji, tułaczki i utraty) jest jego odpowiednio zaaranżowana przestrzeń upodobniona do salonowej galerii malarstwa (sposób powieszenia obrazów, kolor ścian, wykładzina, historyzujące meble, rośliny).

Najważniejszą inspiracją dla wystawy jest Aby Warburg i jego *Atlas obrazów Mnemosyne*, w którym zestawiał ze sobą reprodukcje rozmaitych dzieł sztuki, by dać obraz kolektywnej pamięci wizualnej kultury europejskiej. Punktem odniesienia jest też przygotowana na wystawę w Zachęcie w 1997 r. instalacja Edwarda Krasińskiego, która zawierała czarno-białe reprodukcje obrazów z przedwojennej kolekcji galerii. Instalacja była częścią wystawy Radziszewskiego Siusiu w torcik (Zachęta, 2009). Artysta wielokrotnie pracował z archiwami wizualnymi i kolekcjami muzealnymi w Polsce i zagranicą, wykorzystując takie techniki jak *appropriation*, *re-performance* i *reenactment*.

Migracja i wygnanie w zasadniczy sposób określają „polskość jako sytuację”. Świadczą o tym przykłady: Wielka Emigracja, wychodźstwo po powstaniach, wywózki na Sybir, zarobkowa emigracja do Ameryki, przesiedlenia po II wojnie światowej i powojenne fale emigracji na Zachód, w tym wyjazdy po akcesji do Unii Europejskiej. Obrazy zgromadzone na wystawie ukazują historię przez pryzmat wygnania, (sam tytuł wystawy to tytuł centralnego obrazu ekspozycji), i stają się Warburgowskim zbiorem malarskich gestów wydobytych z archiwum polskiej pamięci wizualnej. Dzieło Warburga tylko pozornie było książką o przeszłości, w istocie komentowało teraźniejszość i przepowiadało przyszłość. *Pożegnanie Europy* staje się zatem nie tylko aktualną i transnarodową wypowiedzią na temat kryzysu „starego świata”, ale też subwersywnym pytaniem o jego przyszłość.

SCENARIUSZ WYSTAWY W PAWILONIE POLSKIM

NA 57 MIĘDZYNARODOWEJ WYSTAWIE SZTUKI W WENECJI W 2017 ROKU

Realizacja projektu podzielona jest na trzy etapy.

I.

Pierwszym etapem projektu jest wykonanie fotograficznych, czarno-białych i pełnowymiarowych reprodukcji wybranych dzieł malarskich polskich artystów podejmujących temat przymusowych migracji, wygnania, tułaczki, ucieczki i niebezpieczeństw oraz trudów podróży. Obrazy wybrane na ekspozycję są klasycznymi przykładami polskiego – w dużej mierze akademickiego – malarstwa historycznego, pejzażowego i rodzajowego powstałymi w wieku XIX oraz w pierwszej połowie wieku XX. Większość z nich należy do zbiorów państwowych kolekcji sztuki w Polsce, w tym do muzeów narodowych; nieliczne obiekty znajdują się w publicznych zbiorach zagranicznych, jedynie trzy pochodzą z kolekcji prywatnych. Migracja, wygnanie, tułaczka oraz ucieczka pojawiają się na nich dosłownie, będąc ich głównymi tematami, jak również w sposób mniej jednoznaczny; alegoryczny, symboliczny i rodzajowy. Obrazy zostaną sfotografowane i zreprodukowane wraz z ramami, w które są oprawione w skali 1:1. Lista obrazów, jakie mają być sfotografowane i zreprodukowane, została już skompletowana i obejmuje trzydzieści trzy obiekty¹:

1. Franciszek Stefan Faliński, *Przejście Polaków przez granicę pruską* (po 1831), 92 x 103, Muzeum Narodowe w Krakowie.
2. Wojciech Fangor, *Matka Koreanka* (1951), 131 x 201, Muzeum Narodowe w Warszawie.
3. Wojciech Gerson, *Bez ziemi. Pomorzanie wyparci przez Niemców na wyspy Bałtyku* (1888), 115 x 207, Muzeum Narodowe w Szczecinie.
4. Wojciech Gerson, *Powrót jeńców litewskich* (1894), 345 x 630, Muzeum Narodowe w Warszawie².
5. Wojciech Gerson, *Żydzi tułający się proszą Kazimierza Wielkiego o przytułek w Polsce* (1874), 118 x 144, Muzeum Narodowe w Warszawie.
6. Maksymilian Gierymski, *Obóz Cyganów II* (1868), 16 x 38, Muzeum Narodowe w Warszawie.
7. Maurycy Gottlieb, *Wygnanie Maurów z Granady* (1877), 60,5 x 49, Muzeum Sztuki w Łodzi.
8. Artur Grottger, *Pochód na Sybir* (1866), 45 x 55, Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.
9. Artur Grottger, *Pochód na Sybir* (1866), 76 x 126, Muzeum Narodowe w Poznaniu.
10. Artur Grottger, *Przejście przez granicę* (1865), 54 x 43, Muzeum Narodowe w Krakowie.
11. Samuel Hirszenberg, *Czarny sztandar* (1905), 77 x 206, Muzeum Żydowskie w Nowym Jorku.
12. Samuel Hirszenberg, *Wygnanie* (1907), 92 x 185, kolekcja prywatna, Jerozolima.
13. Władysław Hofman, *Kołodnicy* (1920), 167 x 190, Muzeum Narodowe w Krakowie.

¹ Rozmiary obrazów ukazują wielkość płócien bez ram.

² Obraz ekspozycyjny jest w Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie

14. Franciszek Ksawery Lampi, *Ratowanie rozbitków* (ok. 1850), 74 x 116, Muzeum Narodowe w Warszawie.
15. Franciszek Ksawery Lampi, *Rozbitkowie u brzegu morza* (1840), 96 x 151, Muzeum Narodowe w Warszawie.
16. Jacek Malczewski, *Na etapie (Aresztanci)* (1883), 31 x 39, Muzeum Narodowe w Warszawie.
17. Jacek Malczewski, *Na etapie (Sybiracy)* (1890), 65 x 48, Muzeum Narodowe w Warszawie.
18. Jacek Malczewski, *Śmierć na etapie* (1891), 53 x 101, Muzeum Narodowe w Poznaniu.
19. Jan Matejko, *Przyjęcie Żydów R.P. 1096* (1889), 76 x 112, Muzeum Narodowe w Warszawie.
20. Henryk Pilati, *Ucieczka* (1870), 32 x 45, Muzeum Narodowe w Krakowie.
21. Leopold Pilichowski, *Na dworcu kolejowym* (1901), 150 x 230, Muzeum Sztuki w Łodzi.
22. Witold Pruszkowski, *Pochód na Sybir* (ok. 1893), 115 x 183, Lwowska Narodowa Galeria Sztuki.
23. Ferdynand Ruszczyc, *Nec mergitur* (1905), 204 x 221, Muzeum Narodowe w Wilnie.
24. Henryk Siemiradzki, *Za Tyberiusza na Capri* (1881), 102 x 216, Galeria Trietiaowska w Moskwie.
25. Aleksander Sochaczewski, *Pożegnanie Europy* (1890-1894), 370 x 740, Muzeum Niepodległości w Warszawie.
26. Aleksander Sochaczewski, *Ucieczka więźniów. Ofiary kruków* (ok. 1897), 138 x 92, Muzeum Niepodległości w Warszawie.
27. Aleksander Sochaczewski, *Odpoczynek zbiegłych. Para małżeńska z dzieckiem* (1897), 58 x 152, Muzeum Niepodległości w Warszawie.
28. Wojciech Korneli Stattler, *Machabeusze* (1842), 262 x 371, Muzeum Narodowe w Krakowie.
29. Witold Wojtkiewicz, *Krucjata dziecięca* (1905), 91 x 91, Muzeum Narodowe w Warszawie.
30. Andrzej Wróblewski, *Dworzec* (1949), 135 x 199, kolekcja prywatna, Polska.
31. Andrzej Wróblewski, *Dworzec 45 / Dworzec na Ziemiach Odzyskanych* (1949), 128 x 198, Muzeum Narodowe w Poznaniu.
32. Andrzej Wróblewski, *Matka z zabitym dzieckiem* (1949), 120 x 90, Kolekcja Grażyny Kulczyk, Poznań.
33. Leon Wyczółkowski, *Ucieczka Maryny Mnischówny z synem Dymitrem* (1882), 50 x 75, kolekcja prywatna, Polska.

II.

Drugi etap realizacji polegał będzie na produkcji obiektów, które złożą się na ekspozycję w polskim pawilonie w Wenecji. Po wydrukowaniu reprodukcji obrazów zostaną one naklejone na utwardzone płyty PCV i zalaminowane, po czym przetransportowane w formie modułów do Wenecji, gdzie zostaną złożone i zawieszane. Boczne krawędzie gotowych prac zostaną osłonięte dopasowanymi, maskującymi, czarnymi listwami szerokości 3 cm.

III.

Efektom trzeciego, finalnego etapu projektu jest montaż wystawy i aranżacja przestrzeni w pawilonie polskim w Wenecji. Zreprodukowane, czarno-białe obrazy zostaną powieszone w taki sposób, by zbudowały podwójnie kodowaną wizualną narrację na temat wymuszonych konfliktami i niepokojami społecznymi migracji. Pierwszym kodem tej opowieści będzie oczywiście ufundowana na tematyce użytych obrazów narracja historyczna opowiadająca historię polskich emigracji, wędrowek, uchodźstwa oraz wygnania jako się z nich wyłania. Równie jednak istotna co tematyka wybranych obrazów jest także ich sugestywna forma, która zostanie wykorzystana do stworzenia narracji aktualnej, opowiadającej o dzisiejszym świecie. Grająca bowiem całym szeregiem wizualnych i ikonograficznych lejtmotywów forma (np. słupów granicznych, tłumów ciągnących przez puste krajobrazy, przepełnionych ludźmi łodzi, postaci w łachmanach) jest w istocie dużo łatwiejsza w odbiorze, a tym samym bardziej i chętniej przyswajalna przez widzów niż zapisana w obrazach treść, wymagająca niekiedy sporych kompetencji w znajomości historii powszechnej i polskiej. Obrazy powieszone zostaną więc w taki sposób, aby wystawa odbierana być mogła także na poziomie czysto zmysłowym, zbudowanym na grze i konotacji form. W ten sposób poświęcone konkretnym wydarzeniom historycznym obrazy oderwą się od swojego, właściwego im kontekstu, tworząc w zamian raczej inspirowaną myślą Waltera Benjamina konstelację łączącą przeszłość z teraźniejszością oraz rodzaj rezerwuaru pamięci form wizualnych w stylu *Atlasu Obrazów Mnemosyne* Aby'ego Warburga. To drugi kod ułożonej w pawilonie narracji, jaki wyłaniać się będzie z uporządkowanych w sekwencji obrazów.

Największym obiektem prezentowanym w pawilonie będzie reprodukcja obrazu Aleksandra Sochaczewskiego *Pożegnanie Europy*. Obraz, którego tytuł stał się inspiracją dla tytułu wystawy, powieszony zostanie centralnie na ścianie na wprost głównego wejścia do pawilonu. Po jego bokach zawisną reprodukcje innych sybirskich obrazów (m.in. Artura Grottgera, Jacka Malczewskiego i Witolda Pruszkowskiego), wykorzystujące te same motywy oraz środki formalne jak te zastosowane w obrazie głównym. Na największej ścianie pawilonu zostaną ponadto wyeksponowane obrazy wypełnionych ludźmi dworców kolejowych (Leopold Pilichowski, Andrzej Wróblewski), przekraczania granic (Franciszek Stefan Faliński, Artur Grottger) i wiecznej tułaczki (Samuel Hirszenberg).

Ściana znajdująca się po lewej stronie od opisanej powyżej zostanie zorganizowana wokół reprodukcji obrazu Wojciecha Gersona *Bez ziemi. Pomorzanie wyparci przez Niemców na wyspy Bałtyku*. Reprodukcji towarzyszyły będą inne obrazy marynistyczne: alegoryczne wyobrażenie statku Ferdynanda Ruszczyca, obrazy z wyobrażeniem rozbitków Franciszka Ksawerego Lampiego oraz obraz Henryka Siemiradzkiego z przedstawieniem martwych ludzi na brzegu morza. Ścianę znajdującą się na wprost wypełni w całości reprodukcja innego wielkiego płótna Wojciecha Gersona – *Powrotu jeńców litewskich*.

Ściana, na której znajduje się wejście główne do pawilonu, podzielona została na dwa sektory: znajdujące się po lewej i po prawej stronie wejścia. Lewą stronę wypełniać będą reprodukcje płócien ukazujących wygnanie i gościnność okazaną tułaczom (obrazy Wojciecha Gersona, Maurycego Gottlieba i Jana Matejki), które skupione zostały wokół historyczno-alegorycznego obrazu Wojciecha Stattlera pt. *Machabeusze*. Prawa część ściany zajęta zostanie przez reprodukcje obrazów z przedstawieniami cierpienia cywilów związanymi z wojną i ucieczką, zwłaszcza zaś matek i dzieci (obrazy, m.in., Wojciecha Fangora, Witolda Wojtkiewicza, Andrzeja Wróblewskiego i Leona Wyczółkowskiego).

Drugim obok fotograficznych reprodukcji płócien, nie mniej istotnym elementem wystawy będzie aranżacja przestrzeni samego pawilonu polskiego. Wytworzony przez nią display wprowadzi element

przewrotnej, subwersyjnej gry z instytucjonalnymi, sięgającymi korzeniami „długiego wieku XIX” praktykami pokazywania obrazów w pawilonach wystawienniczych. Aranżacja zakłada upodobnienie przestrzeni pawilonu polskiego do tradycyjnej, wręcz archetypicznej galerii malarstwa akademickiego. Na aranżację złożą się: wyścielenie podłogi pawilonu miękką, zieloną wykładziną, pomalowanie ścian pawilonu farbą w kolorze czerwonym na wysokość 448 cm, ustawienie miękkich, stylizowanych na historyczne siedzisk dla zwiedzających oraz palm w donicach na środku pawilonu.

Ekspozycji towarzyszyć będzie dwujęzyczny katalog w językach polskim i angielskim. Katalog zawierał będzie cztery teksty:

1. Tekst kuratorski na temat idei ekspozycji, omawiający szerzej także tę część wcześniejszej twórczości artysty, w której wykorzystana została praca z wizualnymi archiwami i kolekcjami.
2. Tekst na temat malarstwa polskiego tematyzującego migrację i przymus zmiany miejsca zamieszkania w obliczu historycznych katastrof, jak również charakterystycznej dla niego „ikonografii wychodźstwa”. Proponowana autorka: prof. Maria Poprzęcka.
3. Tekst o reakcjach globalnego świata sztuki na kryzysy migracyjne ostatnich lat i ich przyczyny. Proponowana autorka: prof. Rosalyn Deutsche.
4. Tekst o współczesnych, społecznych użyciach Atlasu Obrazów Mnemosyne Aby’ego Warburga. Proponowany autor: prof. Georges Didi-Huberman.

